

Arsimimi dhe shkolla, faktorë të rëndësishëm dhe të pazëvendësueshëm,
për neutralizimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm

Dr. Xhavit Shala

Akademia e Sigurisë

xhavit.shala@asp.gov.al

Msc Eros Shala

Autoriteti i Mediave Audiovizive

eros.shala@gmail.com

Abstrakt

Objekti i studimit dhe i hulumtimit në këtë punim është trajtimi i radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm si rrezik e kërcënim për sigurinë dhe i rolit të arsimit dhe shkollës si faktorë të rëndësishëm për neutralizimin e tyre. Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm nuk janë dukuri të panjohura më parë nga shoqëria njerëzore. Dhuna dhe shkatërrimi të motivuara politikisht për të frikësuar dhe dobësuar elitat, shtetet dhe popujt janë përdorur shpesh gjatë historisë. Por, forma moderne e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, duke shfrytëzuar mundësitë që ofron globalizmi si dhe përparësitë e teknologjisë bashkëkohore të informimit, përbëjnë sot një fenomen të ri. Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm janë klasifikuar në rrethin e kërcënimeve më serioze bashkëkohore për paqen dhe sigurinë kombëtare, rajonale e ndërkombëtare. Këto kërcënime mund të jenë me sfond etnik, nacionalist, fetar, etj. Prandaj dhe lufta për neutralizimin e këtyre kërcënimeve kërkon një ndërveprim të të gjithë aktorëve qeveritarë dhe jo vetëm, në nivel kombëtar, rajonal dhe më gjerë. Në këtë kumtesë do të fokusohemi kryesisht tek radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm me sfond fetar dhe roli i arsimit për neutralizimin e tyre. Shqipëria, në Strategjinë e saj të re të Sigurisë Kombëtare ka përcaktuar se “...rritja e radikalizmit fetar, që rrezikon vlerat e harmonisë fetare në Shqipëri dhe që mund të shkaktojë tension shoqëror” ndonëse është klasifikuar në rreziqet e nivelit të dytë, nëse shfaqet “vlerësohet si me pasoja të larta për sigurinë kombëtare”. Qeveritë e Shqipërisë, të Kosovës, por dhe të vendeve të tjera të rajonit e më gjerë, i kanë sigurizuar këto kërcënime për sigurinë e tyre, duke e konsideruar luftën kundër radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm si një prej përparësive themelore të programit të tyre politik. Gjatë këtij punimi janë aplikuar metodat dhe instrumentet bazë kërkimore shkencore, sasiore dhe cilësore, si metoda e analizës dhe sintezës, analizës

krahasuese, ajo historike, juridike, e krahasimit dhe konfrontimit si dhe e studimit të rastit. Në përfundim të punimit konkludohet ndërmjet të tjerave se, krahas veprimtarisë së institucioneve të sigurisë, arsimimi dhe shkolla janë faktorë të rëndësishëm e të pazëvendësueshëm, për neutralizimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

Fjalëkyçe: Arsimimi, shkolla, radikalizmi i dhunshëm, ekstremizmi i dhunshëm, siguri kombëtare, kërcënim, terrorizëm

1. Hyrje

Kërcënimi nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm nuk përbën një fenomen të ri për shoqërinë njerëzore. Dhuna dhe shkatërrimi, të motivuara politikisht për të frikësuar dhe dobësuar elitat, shtetet dhe popujt janë përdorur shpesh gjatë historisë. Por, forma moderne e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, duke shfrytëzuar mundësitë që ofron globalizmi si dhe përparësitë e teknologjisë bashkëkohore të informimit, përbëjnë sot një fenomen i ri. Në Strategjinë e re të Sigurisë Kombëtare të Republikës së Shqipërisë, është përcaktuar se “...rritja e radikalizmit fetar, që rrezikon vlerat e harmonisë fetare në Shqipëri dhe që mund të shkaktojë tension shoqëror”¹ ndonëse është klasifikuar në rreziqet e nivelit të dytë, shfaqja e tij “vlerësohet si me pasoja të larta për sigurinë kombëtare.”²

Shqipëria, si pjesë e koalicionit ndërkombëtar kundër terrorizmit, është e angazhuar seriozisht dhe i është bashkuar përpjekjeve ndërkombëtare kundër radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Pjesë e këtij angazhimi për koordinimin e përpjekjeve në nivel rajonal është dhe mbajtja në Tiranë e një takimi rajonal në vitin 2015³.

Zhvillimet ndërkombëtare jo shumë larg kufijve tanë etnikë, obligojnë Shqipërinë, Kosovën, por dhe faktorin politik shqiptar në rajon që të koordinojnë masat në forcimin e qëndrueshmërisë së shtetit dhe shoqërisë ndaj kërcënimeve që vijnë nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm. Duke qenë se radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm janë dukuri bashkëkohore globale dhe, aktualisht, përbëjnë një kërcënim serioz ndaj paqes e sigurisë

¹ *Strategjia e Sigurisë Kombëtare të Republikës së Shqipërisë 2014*. Shtojca C: Klasifikimi i rreziqeve, faqe 25. Miratuar me Ligjin Nr.103/2014, Date: 31.07.2014, Flet. Zyrtare Nr.137, Faqe:137.

² Po aty.

³ Më 19 maj të vitit 2015 në Tiranë u mbajt *Samiti Rajonal Ballkanik kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*.

kombëtare e ndërkombëtare, qeveritë e Shqipërisë⁴ dhe të Kosovës,⁵ por dhe të vendeve të tjera të rajonit e më gjerë, i kanë sigurizuar⁶ këto kërcënime, duke e konsideruar luftën kundër tyre si një prej përparësive themelore të programit të tyre politik. Krahas veprimtarisë së institucioneve të sigurisë, arsimimi dhe shkolla janë faktorë të rëndësishëm e të pazëvendësueshëm për neutralizimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

2. Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm, rrezik⁷ dhe kërcënim⁸ për sigurinë

Radikalizmi në vetvete nuk përbën kërcënim për shoqërinë. Ai mund të jetë nxitje e një ndryshimi pozitiv. Në disa raste, idetë radikale, ndonëse binin ndesh me opinionet e përgjithshme mbizotëruese të shoqërisë së kohës, kanë luajtur rol të rëndësishëm në zhvillimin e shoqërisë njerëzore⁹. Por, nëse radikalizmi shoqërohet me dhunën apo veprime të tjera të paligjshme si dhe nxitjen e urrejtjes, atëherë ai kthehet në një rrezik, por edhe kërcënim për sigurinë dhe vetë shoqërinë¹⁰. “Radikalizimi në dhunë” është një vendim për të

⁴ *Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203 /2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13248.

⁵ *Strategjia e Kosovës për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizmit që shpie në Terrorizëm 2015 – 2020*. Prishtinë 2015,

⁶ “Sigurizimi” si term, i referohet klasifikimit të disa fenomeneve, personave ose entiteteve etj., si kërcënime ekzistenciale që kërkojnë masa të jashtëzakonshme. Kur një çështje klasifikohet në kategorinë e çështje e sigurisë bëhet sigurizimin i saj. Një çështje sigurizohet kur kërkon veprime urgjente përtej procedurave politike standarde të shtetit. Kjo i referohet një procesi në të cilin një komunitet politik vendos për të trajtuar diçka si një kërcënim ekzistencial dhe për të mundësuar një thirrje për masa urgjente dhe të jashtëzakonshme për t'u marrë me këtë kërcënim”. Ndërsa de-sigurizimi i referohet një procesi që ri paraqet një çështje të sigurizuar në arenën politike standarde dhe që fillon të menaxhohet brenda sistemit politik standard. Është procesi sipas të cilit një komunitet politik ul apo pushon për të trajtuar diçka si një kërcënim. Këto koncepte janë futur nga Shkolla e Kopenhagës. Për më tepër shih përfaqësuesit e kësaj shkolle Buzan, Waever, de Wilde, 1998: 23.

⁷ Termi “rrezik” përfshin në vetvete një gjendje të përgjithshme jo të zakonshme, jo normale, e cila sjell destabilitet apo mënjanim nga zhvillimi normal i ngjarjeve dhe që rrezikon interesat kombëtare në përgjithësi . Ai duhet të merret në shqyrtim për t'u menaxhuar me masa e veprime përkatëse në një kohë të caktuar, me përkushtim të caktuar, për t'u mbajtur në gjendjen ekzistuese duke parandaluar përshkallëzimin e mëtejshëm të tij.

⁸ Termi “kërcënim” nënkupton një zhvillim të shpejtë ose të përshkallëzuar të një rreziku konkret, të pa menaxhuar më parë ose të keqmenaxhuar. Ai konkretizohet deri në përdorimin e mjeteve të ndryshme, duke përfshirë mjetet e dhunës, duke vështirësuar dhe vënë në diskutim gjendjen ekzistuese. Kështu kërcënim mund të përkufizohet si rrezik konkret, i shkallëzuar dhe me objektiva të përcaktuar qartë. Në përgjithësi, në varësi me zhvillimin e ngjarjeve, zakonisht kalohet nga gjendja e rrezikut në atë të kërcënimit. Përvoja e deritanishme ka treguar se në përgjithësi vetëm burimet e rreziqeve mund të shndërrohen në kërcënime.

⁹ Kështu p.sh., idetë e Martin Luther King-ut për përparimin e të drejtave civile të popullsisë me ngjyrë në SHBA, mund të konsiderohen radikale për kohën, por sollën një revolucion në SHBA, për të drejtat e njeriut.

¹⁰ Mundësia e krijimit të një dëmi luan një rol të veçantë në ndarjen midis kërcënimit dhe rrezikut. Për një shtet të caktuar ekziston një kërcënim kur janë përmbushur tri kushte: Duhet të ekzistojë një kundërshtar (aktori); aktori kundërshtar duhet të ketë një qëllim armiqësor (qëllimi) dhe kundërshtari duhet të ketë një potencial të caktuar

anashkaluar proceset politike apo metodat jo të dhunshme të nxitjes së ndryshimit, duke favorizuar përdorimin e metodave të dhunshme për të sjellë ndryshimin.¹¹ Ai është procesi i përqaftimit të opinioneve, pikëpamjeve dhe ideve që mund të çojnë në akte terrorizmi.¹² Vetë radikalizmi që çon në terrorizëm është procesi dinamik, sipas të cilit, një individ nis ta pranojë dhunën terroriste si një mënyrë të mundshme, ndoshta edhe legjitime, veprimi. Eventualisht, por jo domosdoshmërisht, kjo mund ta bëjë personin të flasë në favor, të veprojë në mbështetje apo edhe të përfshihet në akte terrorizmi¹³.

Ndërsa “ekstremizëm i dhunshëm” është përdorimi i dhunës për arritjen e objektivave politikë.¹⁴ Në një farë mënyre radikalizmi i dhunshëm është procesi dhe ekstremizmi i dhunshëm është rezultati.¹⁵ Përshkallëzimi nga “radikalizimi i dhunshëm” në “ekstremizëm të dhunshëm” është në një farë mënyre përshkallëzimi nga rrezik në kërcënim për sigurinë kombëtare¹⁶. Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm mund të jetë me sfond etnik, nacionalist, fetar, etj.

Në përgjithësi, radikalizmit fetar që të çon në terrorizëm, i paraprin ekskluzivizmi fetar, i cili si rrymë përmban moskomunikimin dhe përjashtimin e besimeve të tjera fetare. Njerëzit që i përkasin rrymës së ekskluzivizmit fetar, pra të përjashtimit të besimeve tjera fetare, e shohin besimin e tyre fetar si të vetmen fe të vërtetë. Sipas tyre, fetë e tjera nuk janë të vërteta. Ato janë rivale të fesë së tyre dhe janë forma të satanizmit¹⁷.

Ekskluzivistët fillojnë të ndajnë veten me identitet tjetër në raport me besimet e tjera fetare. Këtu fillon dhe përcaktimi i kufijve ndërmjet “bashkësisë së vetes” dhe “bashkësive të tjerëve” dhe se “kush është kundër nesh”, por dhe “kush jemi ne”, duke i përjetuar të tjerët si armiq të rrezikshëm e duke ndjerë veten të pasigurt prej tyre. Në këtë mënyrë, ndërlidhja midis identitetit, frikës dhe sigurisë bëhet e pandashme. Keqpërceptimi i sigurisë, frika, ankthi dhe ndjenjë e

ushtarak (potenciali). Mund të flitet për një kërcënim vetëm nëse ekzistojnë njohuri të qarta mbi aktorin, qëllimin dhe potencialin e tij. E thënë më thjeshtë, kemi të bëjmë me një rrezik në qoftë se njëri nga elementet që karakterizojnë kërcënimin është e panjohur.

¹¹ *Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203 /2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13249.

¹² *Violent Extremism and Religious Radicalization in Albania*. Publishing IDM 2015, p.9.

¹³ *Parandalimi i terrorizmit dhe lufta kundër ekstremizmit dhe radikalizmit të dhunshëm që favorizojnë terrorizmin: qasja e policimit në komunitet*. Botim i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, Vjenë, mars 2014, faqe 16.

¹⁴ *Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203 /2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13249. Burim i cituar

¹⁵ *Violent Extremism and Religious Radicalization in Albania*. Publishing IDM 2015, p.10. Burim i cituar.

¹⁶ Kërcënimi ndaj sigurisë kombëtare konsiderohet kur një ose disa nga interesat dhe vlerat më të rëndësishme kombëtare të një shteti ose kombi, denigrohen në ekstrem, nga veprime të jashtme, të brendshme ose të kombinuara.

¹⁷ Xhavit Shala (2016), “*State, Religious Faith and Security Issues*”, Lambert Academic Publishing, p.124.

pasigurisë së tyre, i nxit ata drejt përrjashtimit të tjerëve, intolerancës dhe dhunës. Mbështetësit e ekskluzivizmit fetar, shpesh e gjejnë frymëzimin në interpretimin e gabuar që u bëjnë pasazheve të marra nga librat e shenjtë, si në bibël, ashtu dhe në kuran. Fryma e ekskluzivizmit ekziston, shpesh edhe brenda një feje, duke pretenduar gjoja vërtetësinë e një varianti, krahasuar me një variant tjetër të së njëjtës fe¹⁸. Ekskluzivizmi (përrjashtuesit) dhe pluralizmi fetar janë dy rryma kundërshtuese në mënyrën se si e shohin botën fetare në raport me fenë e tyre. Përkrahësve të ekskluzivizmit fetar, nëse u lihet fushë veprimi, jo vetëm që frenojnë komunikimin e dialogun ndërfeetar, por mund të nxisin urrejtjen dhe dhunën ndaj besimeve dhe anëtarëve të komuniteteve të tjera fetare, duke cenuar sigurinë e një vendi.¹⁹ Mungesa e komunikimit dhe dialogut ndërfeetar në dekadat e fundit është shoqëruar me një radikalizim të besimeve fetare i cili nga ana e tij ka çuar shpesh në urrejtje ndërfeetare e ndërëtnike, në krime kundër njerëzimit, gjenocide e akte terroriste, duke u bërë në këtë mënyrë një kërcënim serioz për sigurinë kombëtare, rajonale e atë globale. Masakra ndaj popullsisë myslimane në Srebrenicë, në korrik 1995²⁰, Afganistani i mëparshëm nën regjimin taleban dhe sulmi i 11 shtatorit të vitit 2001 ndaj SHBA-së, akti terrorist i Brejvikut²¹ në Norvegji²², gjenocidi në ditët e sotme i ISIS-it ndaj popullsisë jazide²³ si dhe tendencat e sotme për radikalizimin e islamit ballkanik²⁴ e provojmë më së miri këtë.

Akoma më e rrezikshme është kur ekskluzivizmi fetar kthehet në ideologji sunduese dhe në politikë shtetërore. Në këtë rast kemi të bëjmë me shtete teokratike, të njohura kryesisht në Mesjetë, por që në dekadat e fundit po rishfaqën përsëri. Ekskluzivizmi fetar taleban u bë kërcënim dhe për sigurinë globale²⁵. Në Afganistan u ideua dhe u përgatit sulmi i terrorist më

¹⁸ Irani, megjithëse edhe vetë ishte një shtet islamik, krijoi rezerva dhe i ndiqte me vëmendje veprimet e talebanëve, për shkak të ekskluzivizmit të besimit Sunni Pashtun të talebanëve.

¹⁹ Për më tepër shih: Xhavit Shala, «*Shqiptarët në udhëkryq*», 42- 56, Tiranë, maj 2004. Botim i Qendrës Shqiptare të Studimeve për Sigurinë Kombëtare.

²⁰ VOA 25.03.2016: Drejtuesi i kësaj masakre Radovan Karaxhiç, u dënua për përndjekje, shfarosje, deportim, zhvendosje të dhunshme dhe vrasje – por, u lirua nga akuza për gjenocid lidhur me një fushatë për të përzënë myslimanët boshnjakë dhe kroatët nga fshatrat e pushtuara nga forcat serbe gjatë luftës së viteve 1992- 1995.

²¹ BBC 23 qershor 2011, *Anders Behring Breivik, fundamentalist kristian, vret 85 veta kryesisht të rinj e të reja në ishullin Utoyja në Norvegji*. Në dorëshkrimin prej 1518 faqesh, të quajtur “*Deklarata Evropiane e Pavarësisë: 2083*”, të publikuar në internet, Anders Brejvik shpreh hapur urrejtjen ndaj myslimanëve. Ai parashtron dhe idenë e shfarosjes së tyre si dhe të ndarjes apo shpërbërjes së shteteve islamike.

²² Ardian Vehbiu, ResPublika 30 Korrik 2011: *Brejvik-u e shihte veten si kryqtar, misioni i të cilit ishte të luftonte, qoftë edhe duke u sakrifikuar, për të mbrojtur Evropën e Krishterë nga rreziku mysliman*.

²³ VOA 30.10.2014: *Viktimizimi i grave nga ISIS*.

²⁴ Xhavit Shala (2016), *State, Religious Faith and Security Issues*, Lambert Academic Publishing, p.40.

²⁵ Kthimi i ekskluzivizmit fetar në politikë shtetërore shoqërohet me pasoja në politikën e brendshme të këtyre shteteve. Këto shtete bëhen strehë, radikalizues dhe trajnues të e militantëve të së njëjtës fe apo të konvertuar nga vende të tjera. Në politikën e jashtme, këto shtete bëhen shqetësim për vendet e rajonit, nxitëse dhe eksportuese të terrorizmit me koperturë fetare, duke cenuar, në këtë mënyrë, sigurinë rajonale dhe më gjerë. Në

11 shtator 2001 në SHBA.²⁶ Ekskluzivizmi fetar sot është politikë “shtetërore” edhe në të ashtuquajturin Shteti Islamik i Irakut dhe Sirisë, përndryshe ISIS-i, ISIL-i apo dhe DAESH-it. Ai “është përgjegjës për gjenocid ndaj popullsive në zonat që kontrollon, ndër ta jazidët, të krishterët dhe myslimanët shiitë. Misioni i tyre i vetëshpallur është gjenocidi, si nga ideologjia, ashtu edhe veprimet e tyre, nga ato çfarë thonë, çfarë besojnë dhe çfarë bëjnë.”²⁷ Ai është bërë qendër botërore për radikalizimin, rekrutimin, trajnimin e qytetarëve të dëshpëruar nga vende të ndryshme të botës, pavarësisht besimit të tyre fetare, si dhe përdorimin e tyre për akte terroriste. ISIS-i, brenda një periudhe më pak se dyvjeçare u bë kërcënim kryesor për sigurinë në Evropë dhe për gjithë sistemin aktual të sigurisë ndërkombëtare. Më 22 mars, ky shtet, me një akt të shpallur lufte, goditi Brukselin, kryeqendrën e vlerave të qytetërimit Perëndimor, kryeqendrën e fuqisë ekonomike të Bashkimit Evropian dhe kryeqendrën e NATO-s, duke sfiduar kështu dhe organizatën më të fuqishme e më të madhe të mbrojtjes ushtarake në botë.

2. Radikalizmi dhe ekstremizmi fetar si rrezik e kërcënim edhe në gjeohapësirën shqiptare

Radikalizimi i besimeve fetare kthehet në një kërcënim serioz edhe në vende me traditë të fuqishme të tolerancës fetare, siç është vendi ynë. Qenia në themel të identitetit kombëtar të shqiptarëve jo i fesë, por i gjuhës, traditës e kulturës²⁸ dhe, më tej, prania e një feje islame, përgjithësisht popullore dhe e zbutur nga bektashizmi²⁹; trajtimi në mënyrë të barabartë i besimeve tradicionale fetare të shqiptarëve pavarësisht raporteve të shtrirjes së tyre në mesin e popullsisë shqiptare; apatia e hershme ndaj rrymave intolerante në islam, siç është vahabizmi³⁰; ftohja e detyruar e brezit të ri të shqiptarëve ndaj fesë gjatë regjimit komunist; moskthimi i konflikteve ekonomike e shoqërore në konflikte fetare, si dhe tradita e forcave politike shqiptare, që historikisht nuk kanë synuar të krijojnë një elektorat mbi baza fetare³¹, janë disa nga faktorët që i kanë ruajtur besimet tradicionale fetare të shqiptarëve nga radikalizmi dhe ekstremizmi si dhe e shndërruan tolerancën fetare të shqiptarëve në një

Afganistan, Bin Ladeni gjeti terren dhe në mars 1998 bëri unifikimin, nën komandën e tij, të grupeve terroriste që vepronin në atë kohë dhe krijoi Frontin e Çlirimit të Vendeve të Shenjta, i cili më vonë u njoh si Al Qaeda.

²⁶ Nga «shkolla afgane» kanë dalë një pjesë e madhe e figurave, që u bënë drejtues të rrjeteve terroriste, duke filluar nga Osama bin Laden, Ajman Zavahiri-udhëheqësi aktual i Al Qaeda; Al Zarkavi, drejtues i akteve terroriste në Irak etj.

²⁷ VOA, 17.3.2016, Deklaratë e Sekretarit të Shtetit të SHBA-së Xhon Kerri.

²⁸ Veton Surroi, “Fetë dhe civilizimet”, *Gazeta “Korrieri”* 14 nëntor 2003.

²⁹ Mehdi Frashëri, *The ancient History of Albania and Albanians*, p. 44 -45

³⁰ Arbër Xhaferri te «Religjioni, Politika, Shqiptarët», botuar në *Fetë dhe qytetërimet në mijëvjeçarin e ri - Rasti i Shqipërisë*, faqe 68.

³¹ Artan Fuga - “Sjellja e shqiptarëve të sotëm ndaj fesë”. 20 prill 2004 / TN / QSHDNJ.

thesar të vyer të kulturës sonë kombëtare. Por, thesaret e kulturës së një kombi janë gjithmonë të rrezikuara, nëse nuk kujdesesh për to, nëse nuk identifikon faktorët që i rrezikojnë dhe nëse nuk investon për të neutralizuar efektin e këtyre faktorëve. Prandaj dhe toleranca fetare, si thesar i kulturës sonë kombëtare, ndonëse është krijuar dhe ka rezistuar në shekuj, duhet sigurizuar, pra duhen trajtuar si pasuri e rrezikuar³² dhe e kërcënuar nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm. Sipas sondazhit të zhvilluar nga IDM në vitin 2015, prania në komunitet e individëve apo grupeve që nxisin radikalizmin e krishterë dhe islamik pranohet përkatësisht nga 9% e 12% e të intervistuarve³³, ndërkohë që në total 16% e tyre pranojnë se në zonën ku ata jetojnë ka individë që mbështesin ekstremizmin e dhunshëm.³⁴

Ndër faktorët kryesorë që kanë ndikuar në rritjen e rrezikut dhe kërcënimi nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm në vendin tonë janë: Varfëria, papunësia³⁵ dhe tranzicioni i tejzgjatur poskomunist i shoqërisë shqiptare i shoqëruar nga kriza të pakuruara sociale, emocionale, shpirtërore, financiare e politike, bashkëshoqëruar shpesh dhe me mungesën e shtetit ligjor dhe me cënime të rënda të rendit dhe sigurisë³⁶; pamundësia për të ndikuar vendimmarrjen dhe perceptimet për qeverisje të korrumpuar apo të padrejtë³⁷; importimi që në vitet e para të demokracisë në mënyrë të pakontrolluar nëpërmjet OJQ-ve të spektrit fetar të një sërë sektesh e rrymash fetare³⁸, të cilat çenojnë të drejtën e shqiptarëve për të ushtruar besimet e tyre tradicionale fetare³⁹; varfëria e komuniteteve fetare, mangësitë në financimin e tyre nga shteti dhe mbështja vetëm në ndihmat që vinin nga jashtë; lejimi i ndërtimeve pa

³² Për më tepër, shih Xhavit Shala, “Çështjet fetare në hapësirat shqiptare dhe siguria jonë kombëtare”. Kumtesë e mbajtur në Konferencën Shkencore me temë “*Ruajtja e vlerave kombëtare e fetare të shqiptarëve*”, mbajtur në Shkup më 3 Shtator 2010.

³³ “Radikalizmi fetar dhe ekstremizmi i dhunshëm në Shqipëri”. Publikuar IDM 2015, faqe 97.

³⁴ Po aty, faqe 85. Nga ana tjetër, në intervistat e zhvilluara sipas zonave rezulton se 30% e të intervistuarve të Komunës Qendër-Librazhd janë dakord se ka individë që cilët mbështesin ekstremizmin e dhunshëm fetar në zonën e tyre. Ndërsa të anketuarit në Cërrik vijnë të dytët, ku 27% e tyre raportojnë ekzistencën e individëve të tillë.

³⁵ Po aty, faqe 10-11, 61. Sipas sondazhit të realizuar nga IDM në vitin 2015 “Mundësitë e ulëta për punësim pavarësisht arsimimit mund të shërbejnë si një faktor potencial për radikalizim. Kjo ndjesi e përgjithshme privimi dhe pritshmërisht të dështuara përjetohet afërsisht nga gjysma e të anketuarve (49%).

³⁶ Zhvillimet politike në vitet 1991-1992 si dhe ngjarjet e vitin 1997, 1998, etj.

³⁷ “Radikalizmi fetar dhe ekstremizmi i dhunshëm në Shqipëri”. Publikuar IDM 2015, faqe 11: Pamundësia për të ndikuar vendimmarrjen, qeverisja e korrumpuar apo e padrejtë përbëjnë nxitës të fortë të radikalizimit fetar dhe ekstremizmit të dhunshëm. 26% e të anketuarve besojnë se sistemi politik në Shqipëri është i padrejtë dhe duhet ndryshuar edhe me dhunë po qe nevoja.

³⁸ Xhavit Shala, *State, Religious Faith and Security Issues*, Lambert Academic Publishing, p.38,122.

³⁹ Po aty, faqe 93:

Rreth 32% e të intervistuarve kanë ndjesinë se besimi, traditat dhe dinjiteti i komunitetit të tyre fetar janë nën kërcënim të vazhdueshëm.

leje të objekteve të kultit dhe jashtë strukturave zyrtare të komuniteteve fetare⁴⁰; vonesa dhe moskthimi i plotë i pronave të komuniteteve fetare; mungesa e një pakete të plotë ligjore për komunitetet fetare; pozicioni i përshtatshëm gjeografik i Shqipërisë midis Lindjes dhe Perëndimit; mungesa për një kohë të gjatë e strukturave efçente shtetërore⁴¹ që të merreshin me menaxhimin e raporteve ligjore dhe të detyrimeve të ndërsjella të shtetit me komunitetet fetare⁴²; përceptimi i të qënies pjestar i një komuniteti fetar i diskriminuar, i përjashtuar dhe i papërfaqësuar mjaftueshëm në politikë dhe institucione shtetërore⁴³; rritja edhe në vendin tonë e perceptimit se Perëndimi po sulmon islamin dhe myslimanët⁴⁴; pjesëmarrja e dhjetra shtetasve shqiptarë në konfliktin në Siri⁴⁵; lehtësia e radikalizimit dhe rekrutimit të besimtarëve nëpërmjet rrjeteve sociale; trysnia në rritje e rrymave intolerante në islam si vehabi-selefizmi, etj.

Elitat politike dhe qeverisëse të çdo brezi, janë të obliguar të investojë jo vetëm për sigurinë e atij brezi, por edhe për brezat që vijnë. Shtetarët shqiptarë, që pas shpalljes së Pavarësisë investuan shumë për të parandaluar dhe neutralizuar çdo mundësi radikalizimi të besimeve fetare. Çështjet fetare ata i trajtuan gjithmonë si çështje të sigurisë kombëtare.⁴⁶ Që në vitin 1923, Visarion Xhuvani, i cili më vonë bëhet kryepeshkop i Kishës Ortodokse Autoqefale Shqiptare, shprehet: “Të gjithë e dimë që çështjet fetare kanë qenë dhe janë gjithnjë të ngatërruara këtu. Të gjithë e dinë se sa i kanë kushtuar shtetit. Mos e dhëntë Zoti të bëhen

⁴⁰ Po aty, faqe 12, 101:

Rreth 28% e të anketuarve shprehen tolerantë ndaj objekteve fetare pa leje (kisha, xhami). Një qëndrim i tillë paraqitet shqetësues duke pasur parasysh se këto mjedise shpesh janë raportuar si propaganduese të ekstremizmi.

⁴¹ Në Shqipëri, nga viti 1992, ekziston vetëm Komiteti Shtetëror i Kulteve. Me vendim të Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë, Nr. 459, datë 23.9.1999, “Për Krijimin e Komitetit Shtetëror për Kultet”, për herë të parë përcaktohen detyrat e kësaj strukture. Kjo strukturë ka ardhur në vazhdimësi duke u reduktuar më personel. Në shumë shtete të tjera, sidomos të Lindjes ish-komuniste, struktura të tilla janë në nivel ministrie.

⁴² Më datë 24 Tetor 2008, pas 18 vitesh demokracie dhe pas dhjetë vitesh të detyrimit kushtetues, u nënshkruan marrëveshjet midis qeverisë shqiptare dhe komuniteteve tradicionale fetare në vend.

⁴³ 51% e të anketuarve besojnë se komuniteti fetar, të cilit ai i përket, nuk është i përfaqësuar mjaftueshëm në politikë dhe institucione shtetërore. (Sondazh i realizuar nga IDM në vitin 2015. faqe 11, 55. Burim i cituar)

⁴⁴ “Radikalizmi fetar dhe ekstremizmi i dhunshëm në Shqipëri”. Publikuar IDM 2015, faqe 91: 34% ose një në tre të anketuar beson se “Perëndimi është armiqësor dhe sulmon vazhdimisht vendet dhe kulturën Islame”. Në një total prej 792 personash të cilët kanë pranuar të përgjigjen në lidhje me këtë pyetje, 269 prej tyre besojnë se vendet dhe kultura Islame po sulmohen nga Perëndimi.

⁴⁵ Po aty, faqe 11,76: 47% e të anketuarve besojnë se mbrojtja me çdo mjet, brenda apo jashtë kufijve, e vlerave dhe dinjitetit fetar është detyrë e çdo besimtari.

⁴⁶ Sanksionimi që me krijimin e shtetit të pavarur shqiptar të parimeve të tilla, si laiciteti i shtetit, liria e besimit fetar dhe e ndërrimit të tij, trajtimi i barabartë i besimeve fetare, përcaktimi në detaje i mënyrës së emërimit të primatëve të besimeve fetare, i financimit të këtyre komuniteteve, kanë qenë masa që kanë inkurajuar dialogun e komunikimin ndërfetar. Ato kanë ndikuar në konsolidimin e tolerancës fetare të popullit tonë dhe, për rrjedhojë, edhe në forcimin dhe sigurinë e vetë shtetit shqiptar.

vegla dhe për të ardhmen⁴⁷. Nisur nga këto rrethana specifike, patrioti e shtetari tjetër Mehdi Frashëri, porosiste që “Qeveria duhet të jetë pak më brenda në fetë...”⁴⁸. Për këtë ata në procesin e shtetformimit shqiptar synuan ndërtimin e një shteti “laik veprues” dhe jo “neutral pasiv”. Është për të ardhur keq që në vitet e para të pluralizmit, u hoq çdo mbështetje shtetërore e materiale ndaj fesë dhe u preferua “neutraliteti pasiv” në vend të traditës shtetërore shqiptare të “laicitetit veprues”. Ligjvënësit shqiptarë, nuk u angazhuan si paraardhësit e tyre patriotë, në rikrijimin e asaj infrastrukture të domosdoshme ligjore për të mbrojtur besimet fetare shqiptare nga rreziqet dhe kërcënimet.

Kjo i hapi rrugë depërtimit në vend të vehabi-selefizmit, të cilat përfaqësojnë jo vetëm rryma intolerante e radikalizuese në islam, por përbëjnë rrezik për demokracinë shqiptare, shtetin e të drejtës, të drejtat e njeriut dhe për vetë sigurinë tonë kombëtare. Sot nuk është antiligjore të jesh vehabit, ajo është zgjidhje personale. Por që nga momenti që ata organizohen dhe përpiqen të radikalizojnë dhe me dhunë t’u imponohen të tjerëve, përbëjnë një rrezik që duhet sigurizuar. Ato përbëjnë një rrezik për demokracinë në përgjithësi, pasi duan që të imponojnë rregullat e tyre, duke mos i pranuar rregullat e lojës në një rend demokratik. Ata nuk njohin dhe nuk respektojnë institucionet. Ato janë rryma në Islam që nuk e pranojnë një rend demokratik. Për ta shteti duhet të jetë i bazuar mbi ligjet e shenjta. Por Shqipëria, Kosova dhe shqiptarët në Maqedoni e Malin e Zi, por edhe të gjithë popujt e rajonit ballkanik, janë të deklaruar për demokraci Perëndimore, euroatlantike, ku respektohen liritë dhe të drejtat e njeriut. Në këtë mënyrë vehabi-selefistët bien ndesh dhe nuk kanë asgjë të përbashkët as me besimtarët myslimanë shqiptarë dhe as me shqiptarët si komb⁴⁹. Bashkësitë Islame në hapësirat shqiptare janë përcaktuar dhe në “kushtetutat” e tyre se janë besnikë të islamit tradicional shqiptar, pra të shkollës juridike Hanefi. Përkundrazi, vehabitë sot kanë bërë target myslimanizmin tradicional shqiptar. Ata janë radikalë dhe përjashtues dhe, jo vetëm për besimet e tjera fetare, si krishtërimi, por edhe për variantin e besimit islam që praktikojnë shqiptarët. Për ta janë të papranueshme simbolet dhe festat kombëtare që nuk përputhen me ato fetare. Prioritare, sipas tyre, është feja e pastaj kombi. Por, për shqiptarët feja nuk është tipari përcaktues i identitetit të tyre kombëtar. Duke përcaktuar fenë si prioritare para kombit, vehabitët godasin identitetin tonë kombëtar. Ngushtimi i hapësirave të veprimit të vahabi-selefizmit do të ishte një kontribut i vyer, jo vetëm për myslimanizmin tradicional shqiptar, por dhe për gjeopolitikën dhe gjeohapësirën shqiptare në rajon, për

⁴⁷ AQSH, Fondi. 246, D- 68, Fl. 471, viti 1923.

⁴⁸ AQSH, Fondi. 246, D- 68, Fl. 637, viti 1923.

⁴⁹ [Ne nuk na lidh asgjë me vehabistët dhe nëse do t’i referohemi historisë do të gjejmë se shqiptarët kanë zhvilluar një luftë të ashpër ndaj tyre. Mjaft të përmendim Ibrahim Pashën e Egjiptit, i cili para rreth 185 vitesh, luftoi e fitoi mbi ekstremistët vehabitë që po rrezikonin besimin islam.

integrimin e tyre euro-atlantik dhe për sigurinë tonë kombëtare. Bashkësitë islame në Shqipëri, Kosovë, Maqedoni dhe Malin e Zi, sot ndodhen para një sfide dhe duhet të marrin përgjegjësitë për mbrojtjen e besimit të tyre fetar nga radikalizmi. Trajtimi dhe menaxhimi me përgjegjësi i kësaj sfide është një çështje që prek gjithë shoqërinë shqiptare dhe pozitën e tyre gjeopolitike në rajon.

Nga ana tjetër shteti e ka për detyrë të garantojë që liria e besimit të mos mbetet deklarative. Politikat e shtetit ndaj fesë tashmë duhen vlerësuar si politika të rëndësishme publike. Shteti duhet të marrë të gjitha masat e nevojshme për të garantuar gëzimin efektiv të lirisë së besimit fetar⁵⁰. Për këtë ai duhet t'i mbrojë besimet fetare nga ndërhyrjet të cilat synojnë të nxisin radikalizmin e tyre, apo të çdo shfaqjeje tjetër ashpërsie në mjediset e besimtarëve. Ky është kuptimi i laicitetit veprues. Siç përcaktohet dhe në Strategjinë tonë të Sigurisë Kombëtare brezi ynë ka përgjegjësinë historike për të realizuar vizionin e përbashkët, për një atdhe që garanton siguri, drejtësi, barazi dhe mirëqenie për të sotmen dhe brezat e ardhshëm⁵¹.

Politikat për një neutralizim afatgjatë të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm janë ato politika që mbështeten në një pjesëmarrje sa më të gjerë të komunitetit në këtë proces. Kjo qasje komunitare do të mbështetet përmes një bashkërendimi në rritje të institucioneve të sigurisë, aktorëve të komunitetit lokal si dhe institucioneve të tjera shtetërore. Kjo do të bëhet e mundur nëpërmjet shfrytëzimit maksimal të kompetencave të punonjësve që janë në vijën e parë: mësuesit, personeli policor, punonjësit socialë, udhëheqësit fetarë dhe individë të tjerë, të cilët kanë një pozicionim strategjik për parandalimin e radikalizimit.⁵² Për të përballuar radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm që të çojnë në terrorizëm, qoftë ai i një natyre fetare apo tjetër, një rol të veçantë merr arsimimi dhe shkolla, policia dhe policimi në komunitet, institucionet fetare, media sociale si dhe aktorë të tjerë shtetëror dhe jo shtetëror.

3. Arsimimi dhe shkolla si faktorë të rëndësishëm e të pazëvendësueshëm për neutralizimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm

⁵⁰ Heqja e të gjithë mbështetjes shtetërore ndaj fesë, në të vërtetë, nuk mund të jetë pjesë e programit të një qeverisjeje demokratike.

⁵¹ *Strategjia e Sigurisë Kombëtare të Republikës së Shqipërisë 2014*, faqe 3.

⁵² *Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203 /2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13250.

Neutralizimi i radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm nuk mund të jetë i suksesshëm vetëm me institucionet e sigurisë⁵³, por dhe me adresimin e këtyre problemeve e sidomos me përmirësimin e nivelit të arsimit⁵⁴. Trajtimi i shkollës si një qendër komunitare do të bëjë të mundur që ajo të mos jetë thjesht një ofruese e arsimit, por edhe si hallkë qendrore në konceptimin e punës parandaluese ndaj ekstremizmit të dhunshëm, duke ofruar dhe shërbime këshillimi për këtë problem. Mësuesit e janë punonjës të rëndësishëm të vijës së parë, të cilët shërbejnë si ndërlihdës brenda komuniteteve. Për rrjedhojë, duhet forcuar aftësia e tyre për të shquar dhe për t'iu kundërpërgjigjur radikalizimit e, përfundimisht, për ta parandaluar atë.⁵⁵

Në këtë kuadër është e domosdoshme nxitja e mendimit kritik, pjesëmarrjes civile dhe përhapja e vlerave të tolerancës përmes edukimit nëpërmjet zgjerimit e rritjes së "Shkolla si qendër komunitare" dhe shtrirjen e tyre në zonat problematike; fuqizimin dhe trajnimin e mësuesve me qëllim aftësimin e tyre për të dalluar e për të reaguar ndaj shenjave të radikalizimit si dhe rritja e mbështetjes për përpjekjet shkollore e jashtëshkollore në shkollat e synuara, për të parandaluar radikalizmin, përfshi edukimin civil e fetar, nismat artistike dhe sportive, klubet e debatit dhe veprimtari të ngjashme që rrisin qëndresën⁵⁶. Përmirësimi i cilësisë në arsim, zhvillimi i mendimit kritik dhe zgjidhjes së problemeve në kuadër të kurrikulave shkollore, janë faktorë dominues për luftimin dhe parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm⁵⁷. Për këtë është e domosdoshme që, në institucionet arsimore të rishikohen programet shkollore duke filluar nga arsimi fillor dhe nivelet e tjera⁵⁸, me synimin për të përmirësuar kurrikulat me qëllim të promovimit të tolerancës, të rritjes së mendimit kritik, të ofrimit të njohurive globale mbi religjionin, të ngritjes së kapaciteteve dhe

⁵³ 30% e të anketuarve e justifikojnë hakmarrjen kundër institucioneve shtetërore nëse ato shkelin të drejtat dhe liritë e njeriut.(Sondazh i IDM, 2015, faqe 11,72). Prandaj, veprimtaria e institucioneve të sigurisë duhet të jetë mjaft e kujdesshme në raport me institucionet fetare pasi veprimet arbitrare mund të provokojnë ndjenja hakmarrjeje dhe mbështetje për grupet ekstremiste të dhunshme.

⁵⁴ David Philips, Universiteti i Kolumbias, New York. Cilësia e arsimit "parandalon" radikalizmin. Cituar nga *Radio "Evropa e Lirë"*, 22 Qershor 2016.

⁵⁵ *Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm*, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203/2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13250. Burim i cituar.

⁵⁶ Po aty.

⁵⁷ Këto janë konkluzione dhe të takimit të organizuar nga Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë me temën "Parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm përmes edukimit". *Radio "Evropa e Lirë"*, 22 qershor 2016.

⁵⁸ Mjaft shqetësues është fakti se kryesisht moshat e reja nga 18 deri 30 vjeç (jo praktikantë të fesë) me arsim të ulët dhe të papunë shfaqen më të prirur për të mbështetur përdorimin e dhunës. "Radikalizmi fetar dhe ekstremizmi i dhunshëm në Shqipëri". Publikuar IDM 2015, faqe. 11. Burim i cituar.

funksionalizimin e mekanizmave brenda shkollave me objektiv për parandalimin e ekstremizmit dhe radikalizmit të dhunshëm.⁵⁹

Këtu bëhet fjalë në njëfarë mënyrë për përfshirjen të edukimit fetar nëpër shkolla. Në fakt që në fillim duam të bëjmë një dallim mes edukimit fetar dhe arsimimit fetar. Edukimi fetar ka të bëjë me dhënien e një informacioni “neutral” apo “të baraslarguar” për besimet fetare, si përmbajtja e tyre, ritualet dhe ceremonitë fetare, institucionet religjioze etj. Ndërsa arsimimi fetar nënkupton diferencimin e një besimi, thellimin e bindjeve për një besim të caktuar dhe për të jetuarit sipas atij besimi, si dhe përgatitjen e kuadrit fetar për një besim të caktuar. Edukimi fetar, për kushtet e vendit tonë, që ka një popullsi relativisht të vogël, me katër besime fetare tradicionale, nuk mund të jetë thjesht një problem pedagogjik dhe arsimor, por është një çështje me ndikime në sigurinë tonë kombëtare. Ndonëse shteti shqiptar ka hezituuar në vite të merret me zgjidhjen e këtij problemi, pas viteve ‘90, me dhjetëra OJQ-të dhe shoqatat me misionarë arabë, italianë, grekë apo nga vende të tjera, instaluan në Shqipëri një sistem të tërë arsimor fetar ilegal e gjysmë ilegal, duke praktikuar një arsimim fetar të fëmijëve dhe adoleshentëve jo në përputhje me besimet tradicionale të vendit tonë dhe, në disa raste, duke bërë diversion kundër tyre.⁶⁰

Marrja nga fëmijët dhe adoleshentët e njohurive të shtrembëruara për një besim fetar, shumë herë përjashtuese për besimet e tjera fetare, të kushtëzuara, në disa raste, me ndihma ekonomike, të ofruara nga organizata me origjinë dhe financime të dyshimta, e bën këtë kontingjent fëmijësh lehtësisht të manipulueshëm dhe të radikalizueshëm për t’u përdorur për veprime antiligjore si dhe një rrezik potencial serioz për tolerancën fetare të vendit tonë. Edhe praktika Perëndimore për edukimin fetar, së cilës shpesh i referohemi, është e larmishme. Në Evropë shtetet financojnë edukimin fetar nëpër shkolla në mënyra të ndryshme. Në Gjermani edukimi fetar tashmë është një traditë.⁶¹ Edhe Franca po e rishikon pozicionin e saj ndaj edukimit fetar nëpër shkolla⁶². Edukim fetar i fëmijëve në Perëndim

⁵⁹ *Strategjia e Kosovës për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizmit që shpie në Terrorizëm 2015 – 2020*. Prishtinë 2015, faqe 23

⁶⁰ Rreth 1/3 e të anketuarve besojnë se traditat dhe dinjiteti i komunitetit të tyre fetar është nën presion dhe kërcënim të vazhdueshëm. Sondazh i IDM. Faqe 11. Burim i cituar.

⁶¹ Feja në shkolla, Hoffman: Iniciativë e mirë, edukimi fetar nuk dëmton. Nisur nga diskutimet e fundit rreth implementimit të fesë në shkolla, Ambasadori Hoffman tha se çdo vend duhet ta shohë si një mundësi të mirë, pasi në Gjermani edukimi fetar është traditë. Intervistë në Oraneës.tv, 14.4.2016

⁶² Edhe Franca e cila, për shkak të ndarjes historike midis shtetit dhe kishës romane katolike, nuk praktikonte sponsorizimin e shtetit për edukimin fetar e ka braktisur këtë pozicion. Kohët e fundit, në opinionin francez po diskutohet pozitivisht futja e edukimit fetar nëpër shkolla. Prania e një komuniteti të madh mysliman, kryesisht afrikano-verior, nevoja që ata të marrin një edukim korrekt për islamin dhe për besimet e tjera fetare, do të ndihmojnë në integrimin më të lehtë të tyre në shoqërinë franceze, si dhe në ndihmojë në parandalimin e radikalizimit të tyre, duke ndikuar kështu pozitivisht në çështjet e sigurisë në Francë]

synon t'i aftësojë fëmijët të zhvillojnë aftësinë e të menduarit, të dëshmojnë vlerat dhe të kenë njohuri sa më të plota rreth botës moderne, të kenë sensin kritik për vlerat e shoqërisë, në mënyrë që të zhvillojnë sensin e qytetarisë brenda një shoqërie multikulturore.

Për kushtet e Shqipërisë, do të ishte e rekomandueshme përfshirja e edukimit legal fetar në sistemin arsimor publik, duke respektuar laicitetin e shtetit dhe shekullaritetin e shkollës. Për këtë është e nevojshme të hartohen kurrikula si pjesë e një lëndë mësimore apo një lëndë mësimore më vete, nga e cila fëmijët të marrin informacionin e duhur për besimet kryesore fetare, veçoritë shqiptare dhe shtyllat kryesore mbi të cilën mbështetet bashkëjetesa fetare e shqiptarëve, me synim që të arrijnë të kenë njohuri sa më të plota rreth botës moderne e të zhvillojnë sensin kritik për vlerat e shoqërisë. Edukimi legal fetar, duke dhënë një informacion “neutral” dhe “të baraslarguar” nga dhe për besimet fetare, jo vetëm që nuk e cenon laicitetin e shtetit dhe shekullarizmin e sistemit arsimor, por do të minimizojë mundësinë e manipulimit dhe të radikalizimit të tyre të mëvonshëm, duke ndikuar kështu në parandalimin e radikalizmit dhe ekstremizmit. Kjo do të përbënte një investim serioz për sigurinë tonë kombëtare. Për kushtet e Shqipërisë një trajtim të veçantë kërkon dhe arsimimi fetar pra edhe në rastet kur persona të caktuar kërkojnë të thellojnë bindjet për një besim të caktuar e për të jetuar sipas atij besimi, dhe sidomos përgatitja e teologëve sipas besimeve fetare. Një profil sa më i kompletuar i klerikëve lokalë, nga pikëpamja e formimit fetar, por edhe e aftësive për të krijuar lidhje të ngushta me xhematin është thelbësore për të minimizuar manipulimin fetar⁶³. Ata duhet të luajnë një rol të rëndësishëm për parandalimin e përhapjes së radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm ndër besimtarët e tyre.

Që në vitin 1922, Gjyqi i Naltë i Sheriatit, si struktura më e lartë përgjegjëse menaxhuese e myslimanëve shqiptar, me program të veçantë dhe në bashkëpunim me ministrinë e brendshme, urdhëronte klerikët e saj (myderrizët) “... që janë më të zotët në dituni ...” që të shkonin nëpër katunde për “...t'i dhanë këshilla popullsisë myslimane ...me i ba me kuptue së Atdheu si dhe besimi mund të mbrohen vetëm me shkue mirë dhe me u dashtë si vllazën me shoqi shojn...me u ruajt nga të gjithë ato sjellje të këqija që shkaktojnë mënina në mes të vllaznëve fetar e kombëtar...”.⁶⁴ Ndërsa ministri i Brendshëm në atë kohë, Ahmet Zogu jo vetëm që mbështeti këtë nisëm, por porosiste Gjyqin e Naltë të Sheriatit që “në rast të kundërshtimit të ndonjanit ini të lutur me na lajmërue që t'u presim rrogat...⁶⁵”.

⁶³ “Radikalizmi fetar dhe ekstremizmi i dhunshëm në Shqipëri”. Publikuar *IDM 2015*, faqe 109.

⁶⁴ Qarkore e Gjyqit të Naltë të Sheriatit Nr. 371/II, datë 11.7.1922, dërguar Gjyqit të Sheriatit Tiranë. *AQSH, Fondi Komuniteti Mysliman, Dosja 61, Viti 1922, Faqe 7-8.*

⁶⁵ Shkresë e Ministrisë Punëve të Brendshme nr. 10911(1033 sek I), datë 8.7.1922 me lende “Mbi predikimin e myderrizëve”, dërguar Gjyqit të Naltë të Sheriatit, Tiranë. *AQSH, Fondi Komuniteti Mysliman, Dosja 61, Viti 1922, Faqe 6.*

Por, nga anketimet e fundit në vendin tonë rezulton se 45% e të intervistuarve nuk besojnë se klerikët në komunitetin e tyre kanë nivelin e duhur të formimit teologjik,⁶⁶ e për pasojë është e pamundur që këta klerik të jenë të përgatitur për të kundërshtuar bindshëm dhe me argumente radikale fetare dhe të trajtojnë shqetësimet e besimtarëve. Ata duhet të jenë të arsimuar, të përgjegjshëm dhe të ndërgjegjshëm për rolin që duhet të luajnë. Fatkeqësisht, për vite të tëra kjo punë iu la në dorë organizatave të ndryshme joqeveritare. Përgatitja e kuadrit fetar të komuniteteve fetare për shumë kohë iu la në dorë OJQ-ve. Për vetë specifikën e besimeve fetare në Shqipëri, pothuajse për më shumë se një dekadë më parë, jam përpjekur që të sensibilizoj strukturat përkatëse shtetërore se hapjen dhe financimin e një fakulteti teologjie në nivel nacional⁶⁷ i cili do të mundësonte arsimimin dhe trajnimin e duhur të klerit si dhe do të mbronte komunitetet tona fetare nga ndikimet ekstremiste. Pas rrezikut dhe kërcënimit të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në dekadën e fundit të radikalizmit në Evropë, nacionalizimi i shkollimit të teologëve islam është bërë realitet në Gjermani⁶⁸ dhe po vlerësohet si domosdoshmëri në Zvicër, Francë, etj. Edhe pas më shumë se një dekade, vazhdoj të këmbëngul për domosdoshmërinë e hapjes dhe financimin e një fakulteti teologjie në nivel nacional i cili do të mundësonte arsimimin dhe trajnimin e duhur të klerit shqiptar. Gjithsesi, pavarësisht problematikave që ngritëm në këtë kumtesë, gjendja duhet parë me optimizëm. Si Shqipëria ashtu dhe Kosova, i kanë sigurizuar këto rreziqe e kërcënime dhe kanë miratuar strategjitë e tyre kombëtare kundër radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm si dhe planet përkatëse të veprimtimit. Në të gjithë gjeohapësirën shqiptare, ka një ndërgjegjësim më të madh, jo vetëm të strukturave shtetërore, por dhe të vetë komuniteteve fetare, të intelektualëve dhe, në përgjithësi, të shoqërisë civile ndaj rasteve të raportuara të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Gjithashtu, krahas kësaj shqiptarët, në të gjithë gjeohapësirën e tyre, zotërojnë kapacitetet e nevojshme intelektuale për t'u përballur edhe me propagandën e qarqeve të caktuara antishqiptare e islamofobe.

4. Përfundime

⁶⁶ Po aty: Shumica e të anketuarve besojnë se klerikët në komunitetin e tyre nuk kanë arsimin/formimin e duhur fetar (45%). Ndërsa 34% e të anketuarve deklarojnë që nuk kanë dijeni rreth nivelit të arsimit dhe formimit fetar të klerikëve në zonën e tyre. Vetëm 21% e të pyeturve besojnë se klerikët në komunitetin e tyre fetar kanë arsimin dhe formimin fetar të mjaftueshëm.

⁶⁷ Xhavit Shala, "Mjaft pasivitetit në çështjet fetare". Editorial në *gazetën "Korrieri"*, 15 Mars 2005.

⁶⁸ Profesor Muhamed Sven Kalish, drejtues i "Qendrës për Studime Fetare" në Universitetin e Munsterit, Gjermani: "... ne shpresojmë se, duke arsimuar këtu në mënyrë shkencore mësuesit e fesë myslimane si teologë, do të mund t'i luftojmë më mirë tendencat ekstremiste" (Marrë nga "*Kosova Sot*", 31 korrik 2004, Prishtinë)

Pas studimit dhe hulumtimit në këtë punim, të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm si rrezik e kërcënim për sigurinë kombëtare dhe, të rolit të arsimimit si faktor i vijës së parë për neutralizimin e tyre, arrijmë në këto përfundime:

- Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm vlerësohen si rreziqe dhe kërcënime me pasoja të larta për sigurinë kombëtare dhe në të gjithë gjeohapësirën shqiptare.
- Shteti e ka për detyrë t'i mbrojtë besimet fetare, nga ndërhyrjet të cilat synojnë të nxisin radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm. Për këtë ai duhet të jetë më shumë "laik veprues" se sa "neutral pasiv".
- Laiciteti veprues i shtetit nuk cenon laicizmin dhe shekullarizimin, të cilat janë të shenjta për një shtet demokratik. Përkundrazi, duke qenë laik por aktiv, shteti merr përsipër garantimin dhe realizimin faktit të lirisë së besimeve fetare.
- Politikat për një neutralizim afatgjatë të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, janë ato politika publike, që mbështeten në një pjesëmarrje sa më të gjerë të komunitetit në këtë proces. Kjo qasje komunitare do të mbështetet përmes një bashkërendimi në rritje të institucioneve të sigurisë, aktorëve të komunitetit lokal si dhe institucioneve të tjera shtetërore.
- Arsimimi dhe shkolla janë faktorë të rëndësishëm, të pazëvendësueshëm dhe të vijës së parë, për neutralizimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, krahas veprimtarisë së institucioneve të sigurisë dhe aktorëve të tjerë.

5. Rekomandime

Sa më sipër do të ishte e rekomandueshme:

- Ndjekja dhe zbatimi i Strategjisë Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015 dhe planit të saj të veprimit si konkretizim i sigurizimit të rrezikut dhe kërcënimit nga radikalizmit dhe ekstremizmi i dhunshëm. Përcaktimi i strukturës përgjegjëse koordinuese për zbatimin e saj.
- Ristrukturimi dhe rritja e efikasitetit të strukturës shtetërore (Komitetit Shtetëror të Kulteve) që merret me menaxhimin e raporteve ligjore dhe të detyrimeve të ndërsjella të shtetit, me komunitetet fetare dhe, studimi i fizibilitetit për ta rikompozuar atë, në rangun e një ministrie.
- Studimi i mundësisë për hapjen dhe financimin e një fakulteti teologjie në nivel kombëtar, i cili do të mundësonte arsimimin dhe trajnimin e duhur të klerit shqiptar, si domosdoshmëri për forcimin e kapaciteteve të tyre për tu përballur me radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm.

- Forcimi i kapaciteteve dhe ekspertizës së zyrtarëve të zbatimit të ligjit, për të parandaluar ekstremizmin e dhunshëm.
- Nxitjen e institucioneve shtetërore për t'u angazhuar me bashkësitë vendore, përfaqësuesit fetarë dhe aktorë të tjerë, me qëllim identifikimin e grupeve në nevojë, që janë a mund të bëhen shënjestër e ekstremizmit të dhunshëm.
- Angazhimi për të filluar një proces deradikalizimi, proces i cili të përfshijë një paketë të gjerë programesh sociale, politike, ligjore, arsimore dhe ekonomike të hartuara posaçërisht për t'i frenuar individët e pakënaqur dhe të radikalizuar për t'u përfshirë në veprimtari terroriste
- Nxitja e bashkëpunimit të gjithë faktorit shqiptarë në gjeohapësirën shqiptare dhe hartimi i politikave të përbashkëta për të neutralizuar rrezikun e depërtimit të ekstremizmit dhe radikalizimit në komunitetet tona fetare, por edhe për të kordinuar përpjekjet dhe bashkuar kapacitet për të neutralizuar dhe propagandën e qarqeve të caktuara antishqiptare e islamofobe.

Referencat

1. AQSH, Fondi Komuniteti Mysliman, Dosja 61, Viti 1922, Fl. 6-8.
2. AQSH, Fondi. 246, D- 68, viti 1923, Fl. 471.
3. AQSH, Fondi. 246, D- 68, viti 1923, Fl. 637.
4. Strategjia e Sigurisë Kombëtare të Republikës së Shqipërisë 2014. Miratuar me Ligjin Nr.103/2014, Date: 31.07.2014, Flet.Zyrtare Nr.137, Faqe:137.
5. Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm, miratuar me VKM nr. 930, datë 18.11.2015. Fletore Zyrtare Nr. 203 /2015. Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, faqe 13248.
6. Strategjia e Kosovës për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që shpie në Terrorizëm 2015 – 2020. Prishtinë 2015,
7. Violent Extremism and Religious Radicalization in Albania. Publishing IDM 2015
8. Arbër Xhaferri te «Religjioni, Politika, Shqiptarët», botuar në “Fetë dhe qytetërimet në mijëvjeçarin e ri - Rasti i Shqipërisë”.

9. Ismail Kadare, Fjala në Konferencën Ndërkombëtare «Fetë dhe qytetërimet në mijëvjeçarin e ri - Rasti i Shqipërisë, mbajtur në Tiranë, 13-14 nëntor 2003
10. Artan Fuga - "Sjellja e shqiptarëve të sotëm ndaj fesë". 20 prill 2004 / TN / QSHDNJ
11. Michael Sheehan, "Evolucioni i luftës moderne" në "Strategy in the Contemporary World", Oxford University Press, 2007.
12. Veton Surroi, "Fetë dhe civilizimet", Gazeta "Korrieri" 14 nëntor 2003.
13. Mehdi Frashëri- The ancient History of Albania and Albanians.
14. Barry Buzan, Ole Waever, and Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1998.
15. Alexander del Valle, Genesis and the actuality of pro-Islamic strategy of USA.
16. Ardian Vehbiu, ResPublika 30 Korrik 2011.
17. Helmut Hoffman: Interviste në Oranews.tv, 14.4.2016
18. Xhavit Shala (2016), State, Religious Faith and Security Issues, Lambert Academic Publishing.
19. Xhavit Shala (2004), Shqiptarët në udhëkryq. Botim i Qendrës Shqiptare të Studimeve për Sigurinë Kombëtare.
20. Xhavit Shala (2003), Siguria Kombëtare dhe sfidat e integritetit, Botim i Qendrës Shqiptare të Studimeve për Sigurinë Kombëtare.
21. Vendim i Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë, Nr 459, datë 23.9.1999, "Për Krijimin e Komitetit Shtetëror për Kultet".
22. Vendim i Këshillit të Ministrave të RSH nr. 930, datë 18.11.2015 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Luftën kundër Ekstremizmit të Dhunshëm dhe planit të veprimit".
23. VOA, 17.3.2016-Deklaratë e Sekretarit të Shtetit të SHBA-së Xhon Kerri.
24. VOA 30.10.2014: Viktimizimi i grave nga ISIS.
25. VOA 25.03.2016: Për dënimin e Radovan Karaxhiç.
26. BBC 23 Qershor 2011: Anders Behring Breivik, fundamentalist kristian, vret 85 veta.
27. Radio "Evropa e Lirë", 22 Qershor 2016. Citim i Prof. David Philips, Universiteti i Kolumbias, New York.
28. ATSH/Prishtinë, 16 Shtator: Qeveria e Kosovës miratoi sot strategjinë për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që shpie në terrorizëm për periudhën 2015-2020.
29. "Kosova Sot", 31 korrik 2004, Prishtinë.